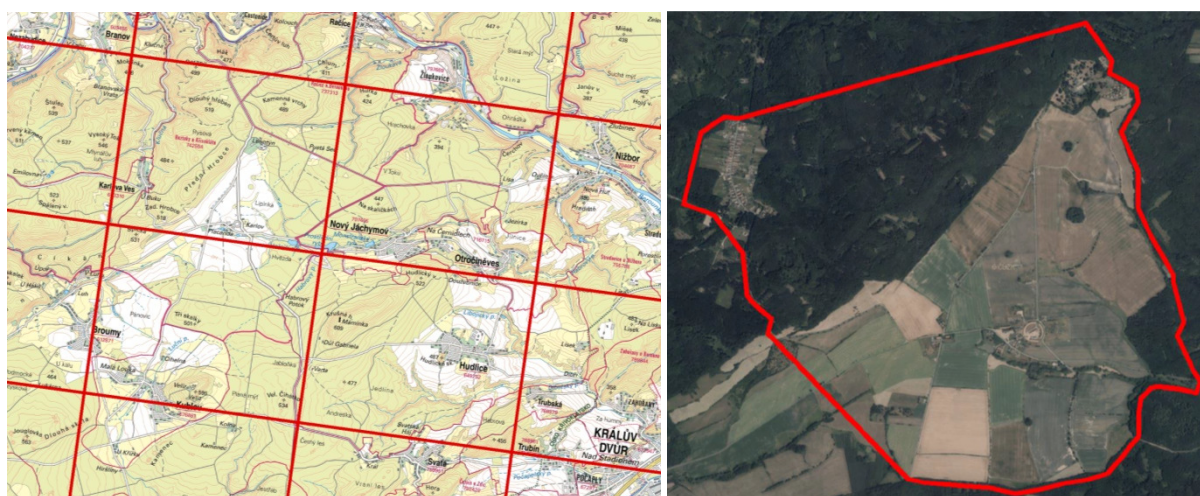

DOKUMENTACE HODNOT V ÚZEMÍCH S PŘEVAŽUJÍCÍM CHARAKTEREM ORGANICKY VYVINUTÉ KRAJINY KONTINUÁLNÍ

Křivoklátsko

Identifikace a interpretace kulturně-historických hodnot krajiny a územních vazeb

Jedním z vybraných území, která budou podrobně analyzována, je organická krajina Křivoklátska, krajina s rozsáhlými plochami lesů a s odlesněnými zemědělsky využívanými enklávami s významnými historickými krajinnými strukturami, přičemž bude v první fázi podrobněji analyzováno okolí Karlovy Vsi. Spadá do tří katastrálních území (Karlova Ves, Branov a Roztoky u Křivokláta) jejichž celková výměra činí necelých 8 km². Zkoumané území se rozprostírá v mírné kotlině, která je převážně obklopena zalesněnými stráněmi smíšeného lesa. V kotlině se nacházejí povětšinou obhospodařované pozemky a v místě, kde se křižují silnice II. (silnice II/236) a III. třídy (silnice III/23314), se nachází stavební dominanta dvora Karlov. Při silnici II/236 směrem do Roztok u Křivokláta se těsně před lesní hranicí nachází druhá dominanta zámku Leontýn. Tyto dvě stavební dominanty jsou propojené významnou osou (silnicí), která je lemována ovocnou alejí. Za třetí významnou dominantu lze považovat Karlova Ves, která se nachází severozápadně od dvora Karlov a vede k ní silnice III. třídy (silnice III/23621). Karlova Ves s dochovanou klasicistní urbanistickou strukturou leží v křivoklátských lesích. Tyto tři dominanty jsou stěžejní jak pro stanovení hranice blíže zkoumaného území, tak pro svou historickou hodnotu v daném území.

Obr. 1: Vybrané území části Křivoklátska a část řešená v první fázi analýz.

Přírodní charakteristika. Celé pro analýzu dochovaných historických krajinných struktur vymezené území spadá do oblasti CHKO Křivoklátsko. Chráněná krajinná oblast Křivoklátsko se rozkládá na západním okraji středních Čech. Zaujímá části pěti okresů (Beroun, Kladno, Rakovník, Plzeň-sever a Rokycany) a její výměra je přibližně 630 km². V současnosti se na daném území nachází čtyři národní přírodní rezervace, šestnáct přírodních rezervací, sedm přírodních památek a 61 památných stromů. Oblast byla v minulosti královským loveckým revírem. Později se jednalo o souvislé panství Fürstenberků. Díky této skutečnosti se zde zachovaly rozsáhlé lesní komplexy, které v okolí nemají obdoby. Jsou zde skalnaté vrcholy, které nesou zbytky vegetace z teplého a suchého období poledové doby a také reliktní porosty. Křivoklátsko je charakteristické zatravněnými pruhy luk zakládaných podél potoků, které rozčlenily většinu lesních komplexů (Němec – Pojer, 2007).

Křivoklátsko je součástí Poberounské soustavy, Brdské podsoustavy a Křivoklátské vrchoviny. Oblast je složena především ze zvrásněných proterozoických hornin s vložkami buližníků a spilitů, které tvoří suky. Dále se při severozápadním okraji nachází pruh prvohorních vyvřelin a při jihovýchodním okraji zvrásněné prvohorní souvrství břidlic, pískovců, křemenců a diabasových vulkanitů. Výrazným rysem vrchoviny jsou hřbety, které se táhnou od jihozápadu k severovýchodu (Demek – Mackovčín, 2006). Po levém břehu Berounky se rozkládá Lánská pahorkatina, která je charakterizována mírně členitým reliéfem na proterozoických sedimentech. Jedná se o denudační plošiny a mírné svahy, které směrem k jihu přecházejí do strmých strání hluboce zaříznutého údolí Berounky. Dominantní prvek v krajině je tvořen ostře zaříznutým skalním údolím Berounky a jejích přítoků. Řeka Berounka vytváří po celé délce toku v území morfologicky významné a nápadné meandry. Tento výjev je charakteristický pro chráněnou krajinnou oblast Křivoklátsko. Reliéf má charakter ploché vrchoviny s výškovou členitostí 150 – 250 m n. m., ojediněle v nejvyšších částech a údolí Berounky má charakter členité vrchoviny, až ploché hornatiny s členitostí 250 až 330 m n. m. Nejnižším bodem je koryto Berounky u Berouna (asi 215 m n. m.), nejvyšším vrch Těchovín s kótou 616 m n. m. Typická výška regionu je 300 – 580 m n. m. (Culek, 1996) V řešeném území panují rozdílné morfologické podmínky, které od sebe můžeme rozlišit pouhým okem. V mírné kotlině na severozápadním svahu, kde končí pole a začíná hranice smíšeného křivoklátského lesa, se dramaticky mění morfologie zkoumaného území. Tato osa rozděluje oblast na dvě oblasti. V severozápadní oblasti se nachází hluboký smíšený les, kde dochází k veliké rozmanitosti reliéfu. V této části se nachází nejvýše položený bod ve výšce 530 m n. m. Do této části území spadá Karlová Ves, která se nachází v ostře zaříznuté kotlině a nadmořská výška se v těchto místech pohybuje okolo 400 m n. m. Místo je obklopené ze všech stran křivoklátským lesem. Druhá část rozkládající se na jihovýchodě od stanovené hranice je zřetelně odlišná. Nacházejí se zde pole a louky a celkový reliéf je zde mnohem klidnější a ne tak rozbouřený jako první část. Nacházejí se zde potoky, které výrazněji tvarují jinak celkově vyváženou morfologii tohoto území. Nadmořská výška zde osciluje okolo 425 m n. m. a pozorovateli se zde naskýtá otevřený pohled do kraje s poli, loukami, lesy a místními dominantami.

Celé oblasti dominuje vyvřelé pásmo s mnoha význačnými vrcholy. Nejstarší horniny území jsou z neoproterozoika, které je zastoupeno fylitickými břidlicemi, drobnými a prachovci kralupsko-zbraslavské skupiny. Místa se skrze tyto horniny dostávají vulkanické bazalty – spility. Paleozoikum je na území zastoupeno kambriem, ordovikem a karbonem. Mezi nejstarší paleozoickými horninami jsou mořské usazeniny skryjsko-týřovického středního kambria. Ve vrstvách můžeme nalézt četné zkamenělé pozůstatky tehdejší fauny v podobě

trilobita, ostnokožce, hyolitu a ramenonožce. Nejdominantnější hřbet křivoklátsko-rokycanského pásma svrchnokambického stáří je budován suchozemskými vulkanickými horninami velmi rozdílného složení. Ordovické horniny uložené v mladší pražské pánvi, pískovce, droby, břidlice, bazalty a jejich tufy, jsou zastoupeny na jihovýchodním okraji území.

Karbonské horniny zasahují do území na severozápadě arkózami, pískovci, prachovci a jílovci. Svrchní křída na severu území je zastoupena prachovci, pískovci a slepenci perucko-korycanského souvrství a slínovci bělohorského souvrství. Třetihorní říční a jezerní písky, štěrky a jíly tvoří jen malé ostrůvky v okolí Broum a Březové. V údolích a sníženinách jsou pokryvné sedimenty. Čtvrtohorní pokryv tvoří na plošinách eluvia podložních hornin, na svazích diluviální hlíny, zahliněné i volné sutě. Dále jsou četné pleistocenní tvary (skalní útvary, kamenná moře) (Němec – Pojer, 2007).

V údolí, kde se nachází Karlova Ves, se vyskytují diluviální a terciární naplaveniny. Vrchy obklopující obec jsou tvořené břidlicovými útvary začínajícími v údolí Klučná a končícími návrším Hrobců. Úrodnější povrch Hrobců je pokryt kamenitou hlínou z rozpukaných hlinitých břidlic. Odtud dál ke Krušné hoře začínají sílit zbytky silurských vrstev, které jsou silně prostoupeny vzácnou železnou rudou. Z Hrobců postupuje silurský útvar směrem k Týřovu. Později je stále více prostupován mohutností kambritských břidlic se silnými vyvrženinami porfyr a bulžníku. Nejbližší okolí obce mimo jiné oplývá bohatstvím geologických naplavenin.

Území je odvodňováno řekou Berounkou, která protéká napříč CHKO. Celková rozloha stagnujících a tekoucích vod v oblasti se pohybuje přibližně okolo 4 km², tj. asi 0,6 % z celkové plochy chráněného území. Z toho řeka zaujímá 230 ha, potoky 30 ha a stagnující vody 140 ha. Berounka vtéká do chráněné oblasti v obci Zvíkovec-Kalinova Ves s nadmořskou výškou 256 m n. m. a opouští ji v Hýskově ve výšce 217 m n. m. Délka toku v popisovaném území činí 42 km a spád je 39 m. Na území chráněné krajinné oblasti se nachází 340 vodních nádrží, z nichž největší je nádrž Klíčava s rozlohou 72,5 ha. Vodní nádrže jsou po celém území nepravidelně rozestě krom nejvyšších poloh v jihozápadní části (Ložek et al., 2005). Ve vybraném území se objevují dva potoky a dva rybníky. Potok Klučná se nachází v blízkosti Karlovy Vsi, pramení přibližně 2,5 km jihozápadně od obce a vlévá se do Berouanky u Roztok u Křivokláta. Druhý potok zvaný Karlovský se nachází jižně od dvora Karlov přibližně ve vzdálenosti 200 m. Na toku se nachází Lihovarský rybník a přibližně 1 km níže po toku se nachází druhý rybník, který nese název Hořejší.

CHKO spadá celým svým územím dle Quitta do nejteplejší z mírně teplých oblastí MT 11. Dané klimatické podmínky jsou ovlivněné srážkovým stínem, který oblast následně zařazuje do oblastí mírně suchých až suchých. I přes tento klimatický údaj si Křivoklátsko zachovává velký rozsah lesů a hustou síť potoků a říček. Z lokálních anomálií jsou zajímavé teplotní údolní inverze, které umožňují výskyt řadě submontánních a dealpínských elementů. V hluboce zaříznutých údolích, kde se projevuje zmíněný fenomén, je pak chod teplot vzduchu odlišný. Zatímco dna údolí jsou studená a vlhká, horní poloviny svahů a lysých vrcholů nad nimi jsou podstatně sušší a teplejší. Svůj význam má i vrcholový fenomén, který se projevuje otevřeným bezlesím na jižních a jihozápadních temenech některých vrcholů (pleše). V chráněné oblasti převládá západní proudění, zimy jsou pak chudé na sníh a mnohé potoky na konci léta vysychají (Ložek et al., 2005).

Karlova Ves je jednou z mála obcí ležících přímo v lese. Má proto ráz typické lesní vesničky. Leží ve výšce 420 m n. m. a pro svou uzavřenost v lesích je zde počasí poněkud nevlídné. Množství dešťových srážek v jednotlivých létech je velmi kolísavé. Souvisí však se srážkami celého Křivoklátska, kterých je v ročním průměru asi 530 mm. Z hlediska bioty křivoklátská krajina pestrá a bohatá a lze ji rozdělit do dvou fytogeografických celků. Malý severní cíp a Jesenicko-rakovnická plošina náleží do fytogeografického okresu 30, ale převážná část chráněné krajinné oblasti spadá do fytogeografického okresu 32. Výzkum provedený na území prokázal přítomnost výskytu přibližně 1800 existujících druhů. Je zde neobyčejně vysoká zachovalost fauny a flóry, jelikož zde došlo pouze v malé míře k antropogennímu narušení. Největší rozlohu v území zaujímají lesy (62%), u kterých je tvořena dominantní struktura především černýšové dubohabřiny (*Melampyro nemorosi-Carpinetum*) v nížinných polohách. Naopak ve vyšších polohách pak převládající strukturu tvoří společenství lipových bučin (*Tilio cordatae-Fagetum*). V dobách minulých byl hojný výskyt jedlin, které můžeme spatřit v současnosti v několika rekonstruovaných místech. Habrové javořiny (*Aceri-Carpinetum*) můžeme nalézt hojněji ve strmých suťových svazích a roklinách. Mezi charakteristické dřeviny Křivoklátského lesa patří tis červený (*Taxus baccata*), teplomilná doubrava (*Quercion petraeae*) a kyselé doubravy (*Genisto germanicae-Quercion*). Pokud bychom chtěli vidět různé typy olšin a jasanin, nejlépe uděláme, když se vydáme do údolí potoků. Nesmíme opomenout jedinečnost skalnatých vrcholů, které nabízejí pohled na zbytky vegetace z teplého a suchého období poledové doby, převážně pak reliktní porosty dubu zimního (*Quercus petraea*), jeřábu břek (*Sorbus torminalis*), jeřáb muk (*Sorbus aria*) a borovice lesní (*Pinus sylvestris*). Křivoklátská krajina má vysokou diverzitu, která je doložena například výskytem devíti keřových společenstev z patnácti asociací rozlišovaných v České republice (Ložek et al., 2005). Další přirozeně druhotně zastoupenou vegetací xerothermního typu jsou trávničky (*Koelerio-Phleion phleoidis*) (Culek, 1996). Významným podílem na rozmanitosti této krajiny se podílel člověk, který v oblastech podél potoků zakládal úzké pruhy luk. V barokním období tyto antropogenně vytvořené prvky rozčleňovaly většinu lesních komplexů po celých Čechách. Typickou faunu středoevropské teplé lesní oblasti můžeme nalézt na území chráněné krajinné oblasti Křivoklátska. Mimořádná zachovalost přirozených biotopů podpořila zachování výskytu řady vzácných a ohrožených druhů. Nejvyšší druhovou diverzitu nalezneme u hmyzu, měkkýšů, pavoukoců a obratlovců, které jsou nejlépe probádané (Ložek et al., 2005). V blíže řešeném území lze běžně spatřit jeleny, srnce, zajíce a v menší míře i černou zvěř. Rozličná poloha zdejší oblasti, minerální podklad a hustota zalesnění způsobují rozmanitost zdejší květeny. Je zde zastoupena jednak květena teplomilná, suchomilná, podhorská a mimořádně i horská.

Historický vývoj území. Křivoklátská krajina byla zachována jen díky specifickým sledům událostí, které vedly k vývoji zdejšího specifického osídlení. Na území CHKO lze nalézt řadu rozsáhlých pravěkých lokalit. Jsou zde nálezy sídlištního charakteru z mladší doby bronzové poblíž potoka pod Hudlicemi či mohylové pohřebiště v místě zvaném „V Lísku“. Četnější výskyty opevnění lze najít v údolí Berounky a jejích přítoků. Na ostrožně s názvem „Propadený zámek“ bylo postaveno hradiště a opevnění je zde dochované do výšky přibližně 2,5 m (Ložek et al., 2005). Ojedinělou lokalitou je ostrožna obtékaná Rakovnickým potokem, kde stojí hrad Křivoklát. V dřívější době zde stálo hradiště z pozdní doby bronzové (Palivec, 1981). Mezi další pravěké opevněné lokality patří Žlubinec, který se nachází na skalním ostrohu nad soutokem Berounky a jejího levého levostranného přítoku Žlubineckého potoka.

Neznáme přesné datum vybudování tohoto objektu, odhaduje se na období pozdní doby bronzové (nebo se může jednat i o středověkou zaniklou tvrz). Významné archeologické naleziště nejen pro oblast Křivoklátska, ale i v rámci celé České republiky, jsou Stradonice. Nacházelo se zde keltské oppidum založené na břidlicovém bloku, u něhož nejstarší stavební fáze datujeme kolem roku 120 př. Kr. Další keltská lokalita Podmokly se nachází v okrese Rokycany. Zde byl v roce 1771 nalezen největší depot keltských mincí v Evropě.

V raném období středověku byla oblast významně ovlivněná přemyslovskými knížaty a králi, kteří území využívali jako lovecký revír. Nevíme, zda prvotní úlohu převzal dvorec ve Zbečně, případně původní Křivoklát. Je ale známo, že po vybudování hradu sem bylo přesunuto správní centrum. V současné době hrad leží mimo hranici CHKO Křivoklátsko, ale významně se podílel na formování a rozložení zdejšího osídlení, převážně po vybudování dalšího královského hradu Týřov. Mezi těmito dvěma hrady vznikl pás osad, s nimiž je spjato odlesnění této oblasti. V loveckém hvozdu byly časem postaveny další královské hrady Hlavačov, Angerbach, Džbán, Jivno a o něco později Nižbor, Jenčov a Tetín. Hrady Žebrák a Točník měl velice v oblibě Václav IV. Významnou lokalitou loveckého revíru se stal vrch Velíz nad Kublovem. Zde proběhlo přepadení knížete Jaromíra Vršovci na počátku 11. století.

V období středověku však Křivoklátsko zůstalo především jakousi zelenou pevností hlubokých lesů skýtající hojnost zvěře. Proto území bylo vyhrazeno jako loviště výhradně panovníkům. V tomto duchu se i následně odrazil charakter osídlení. Vesnice byly budovány tak, aby neporušily celistvost lesů. V období středověku narůstá míra osídlení na území Křivoklátska, avšak mnoho takto založených osad zaniklo v období husitských válek a následně především ve válce třicetileté. Poté dochází k zalesnění neobhospodařovaných ploch u takto zaniklých osad. Proces, který pomohl zlepšit danou situaci, pokračoval až za pozdějšího panství Fürstenberků (Karla Egona I. z Fürstenberka), kdy dochází k rozvoji zemědělství a průmyslu. V rovinných oblastech s úrodnější půdou docházelo k záměrnému odlesnění a zakládání zemědělských dvorů, mezi které patří Karlov, Maxov, Emilov a další. Velký vliv měla na zachování přirozených lesních společenstev držba území, která byla převážně jednotná, také malé procento osídlení a velká členitost území. V Křivoklátském panství se zdržovali nejlepší lesníci z Bavorska a z Čech (Ložek et al., 2005). Formování krajiny bylo prováděno s citem a s vytříbeným vkusem. Krajina byla členěna cestou, podél níž byly vysázené aleje ovocných stromů, tím byly fragmentovány velké plochy polí. Od roku 1783 se na území poprvé vyskytuje umělá obnova lesů, ve většině případů se jednalo o výsadbu smrku a borovice, v menším množství byl sázen buk a jedle. K rozvoji lesního hospodářství dále přispělo založení soukromé lesní školy v Křivoklátě v roce 1840. První inventarizace lesů a jejich podrobné zařazení probíhá v letech 1813 – 1822. Jsou vytvořené plány a je určen vývoj těžeb lesního porostu do roku 1881. V druhé polovině 19. století nastává prudký rozmach introdukce dřevin a zakládání monokultur, jejímž výsledkem je rychlá změna druhové skladby lesních porostů. V roce 1929 se stává křivoklátské panství majetkem československého státu. Úroveň hospodaření začala upadat po pozemské reformě 20. let 20. století. Od 50. let probíhající scelování pozemků mělo za následek zmizení polních cest, mezí, remízků a solitérní zeleně rozptýlené v krajině. Další negativní projev mělo celospolečenské myšlení na vývoj vesnic, jednak po stránce architektonické, tak i urbanistické. Ideologií bylo přiblížit a napodobit městský život ve vesnicích, což mělo za následek zničení malebnosti tehdejších vesnic (Němec – Pojer, 2007). Vybudované velkokapacitní vepřiny, kravíny a kulturní domy na některých místech dodnes narušují malebnost krajiny. V dlouhodobém časovém horizontu snad bude možné tyto chyby napravit a vrátit krajině její původní krásu.

Ke zlepšování situace v lesním hospodaření dochází až v letech 1992 – 1995, kdy došlo k reorganizaci správy státních lesů a přijetí nového lesního zákona. V současnosti můžeme nalézt nejzachovalejší lesní porosty na strmých svazích podél řeky Berounky (Ložek et al., 2005).

Sídla ve vybraném území. Řešená lokalita je úzce spojena s rodem Fürstenberků, kteří se výrazně podepsali do podoby zdejší krajiny. Můžeme zde nalézt tři hlavní stavební dominanty, kterými jsou Karlova Ves, Leontýnský zámek a dvůr Karlov. Tyto objekty představují stěžejní prvky ve zkoumané krajině, a proto jsou blíže popsány.

Karlova Ves. Dne 12. října 1825 psal František Nittinger (vrchní inspektor panství) jeho knížecí jasnosti (Karel II. Fürstenberk), že je v zájmu velkostatku, aby byla postavena dělnická kolonie v blízkosti karlovského dvora. Byla zde potřeba nových pracovníků pro těžbu dřeva v lesích a jeho plavení Úpořem. Ze začátku bylo více návrhů, kde potřebnou dělnickou kolonii vybudovat. Nakonec však byla vybrána varianta, která navrhovala vybudovat vesnici v lokalitě „U Buku“. Dne 1. srpna 1826 vydal Karel II. souhlas s výstavbou nové vesničky v této lokalitě. Avšak obyvatelem nové vesničky mohla být pouze osoba, která byla ochotna pracovat jako nádeník v lese nebo na polích. Vrchnostenský lesní úřad vyčlenil pro výstavbu jednotlivých domků 26 čtverečných sáhů pro zastavitelnou plochu a 30 čtverečných sáhů pro zřízení zahrad. Na výstavbu vesničky se soustředilo velké množství pracovníků, nádeníků a řemeslníků, kteří byli vypláceni z prostředků velkostatku. Budoucí obyvatelé byli vybíráni pečlivě, pouze poctiví a poslušní nakonec získali obydlí. S takto vybranými jedinci byla na závěr sepsána smlouva. Z těchto domů a lidí vznikla vesnička v krásném místě Křivoklátska, o kterou se hlavně zasloužil František Nittinger. Název vesničky však nese jméno majitele panství Karla Egona Fürstenberka – Karlova Ves (*Karlsdorf*). Plány domů a situační zaměření vesnice prováděl knížecí inženýr Gintl. Návrh musel splňovat úpořadavek, že všechny domy musí být seřazené pod knížecí cihelnou, po obou stranách cesty a okna světnice mají být obrácena k cestě. Domy mají být taktéž vybavené jednou světnicí, jedním kvelbem, jednou klenutou kuchyní, jedním neklenutým chlévem a jedním výstupkem. Všechny takto navržené domy mají být zhotovené z kamene a kryty taškami (Škabrada, 1999; Kos, 1979).

Karlova Ves si zřetelně uchovává původní urbanistickou strukturu od roku 1826, kdy byla schválena stavba obce. Kolem tohoto roku se zde vyskytovalo asi 23 prostých domků s jednotnou architekturou, které byly rozmístěny po obou stranách cesty, vedoucí od severu k jihu.

Leontýnský zámek. Lovecký zámek Obora byl postaven uprostřed původního hospodářského dvora Obora z roku 1785 v roce 1820 za knížete Karla Egona z Fürstenberka. Zámeček byl v roce 1866 přestavěn v barokním slohu na pokyn Maxe Fürstenberka pro jeho manželku Leontýnu, rozenou z Khevenhülleru. Během těchto úprav, které vedl architekt Jirush, došlo také k přejmenování záměčku na Leontýn či Leontýnský zámek. Další přestavby se zámeček dočkal po roce 1894, kdy architekt J. B. Urban přestavěl objekt v duchu anglické novogotiky a přidal mu jedno patro. V novodobé historii zámeček vystřídal mnoho majitelů, což vedlo k jeho devastaci. V roce 1964 zámeček získal Národní výbor hlavního města Prahy, který nechal provést generální opravu a do objektu umístil Ústav sociální péče pro mládež. V současné době Leontýn slouží jako domov pro zdravotně postižené. Stejně jako Dvůr Karlov je i Leontýn od 3. 5. 1958 zapsán do státního seznamu kulturních památek (Poche, 1978; Bednařík, 1997).

Dvůr Karlov. Dvůr je dominantní součástí osady Karlov. Nese jméno svého zakladatele Karla Egona I. Fürstenberka, který vydal pokyn k jeho výstavbě roku 1779. Dvůr má neobvyklé pojetí pozdně barokního charakteru a v době vzniku bylo jeho součástí kromě vlastního dvora i několik dalších budov, mimo jiné ovčín, sýpka a malý rybník napájený Karlovským potokem. Po roce 1815 začaly být původní dřevěné budovy nahrazovány budovami zděnými, byl postaven nový ovčín a další stáje a stodoly. V této době získal dvůr svůj neobvyklý kruhový půdorys. V roce 1842 byl kvůli zvýšené spotřebě vody v blízkosti vybudován další rybník, zvaný Lihovarský, který později zásoboval ve dvoře vybudovaný lihovar. Dvůr Karlov byl 3.5.1958 zapsán do státního seznamu kulturních památek.

Dochované historické krajinné struktury. Provedená identifikace kulturně historických hodnot a kompozičních jevů v okolí Karlovy vsi je předkládána v několika kapitolách dle logických skupin jevů.

Dochovaná krajinná struktura. Krajina v okolí Karlovy Vsi se vyvíjela během 18. a 19. století, přičemž hlavní charakteristickou strukturu získává již v polovině 18. století. V tomto období tamní lesy opakovaně postihly velké polomy. Panství se poté rozhodlo lesní porosty na některých místech polomů již neobnovovat a půdu ponechat pro zemědělské využití. Tato krajina se postupem času proměňuje a vyskytují se v ní nové struktury a prvky.

Důležitou úlohu v prostorové struktuře krajiny má hranice lesního porostu, která se v historii proměňovala. Výrazné změny probíhaly ve východní části území, nejdochovanější je naopak část severozápadní. Byla provedena analýza mapových podkladů z první poloviny 19. století (zejména II. vojenské mapování) – a to pro celé řešené území, nikoli pro vybranou část – a porovnán stav rozložení jednotlivých kultur. Nebyly zahrnuty menší mýtiny a paseky. Přesnost analýzy je limitována kvalitou mapy II. vojenského mapování, která nedosahuje vypovídacích kvalit leteckého snímku, přičemž i při samotném stanovení hranic může dojít k chybám. Změna výměry kultur byla identifikována na ploše 731,522 ha, z toho jsou zaniklé lesní plochy 532,289 ha a nově vzniklé lesní plochy 199,233 ha. Navzdory modelaci lesních okrajů a změnám ve výměrách lze konstatovat, že základní struktura lesních a nelesních ploch neprošla zásadními změnami, tj. celkový charakter krajiny je více méně zachován.

Ve zkoumaném území se nachází velké množství dochovaných cest, které vznikaly v různých historických obdobích. Již na mapě I. vojenského mapování můžeme vysledovat cestní síť, která dotváří dochovanou strukturu v krajině. Postupem času se území zaplňuje méně významnými cestami, které jsou dobře patrné na mapě stabilního katastru.

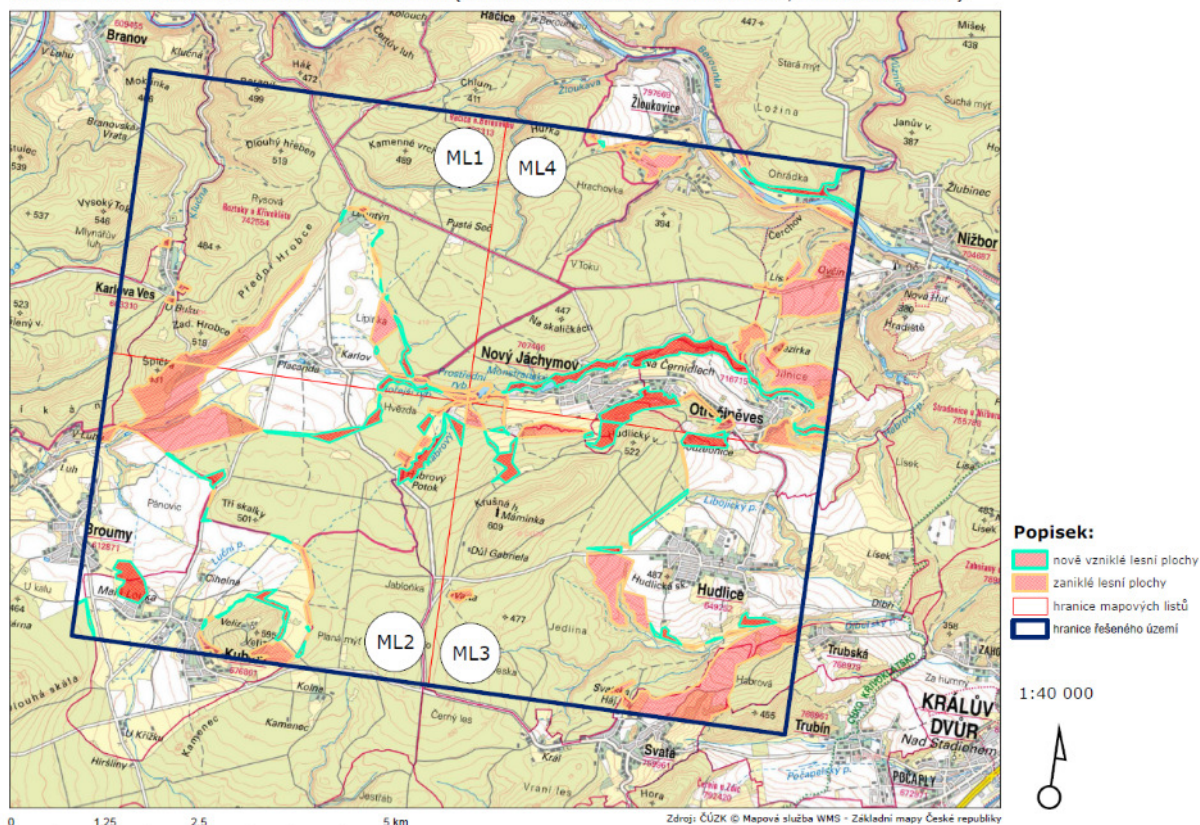
V širším okolí je možné nalézt několik dochovaných struktur lesních cest. Ale ve vybrané podrobnější lokalitě se nachází pouze jedna, takzvaná „Leontýnka“. Cesta směřuje z obce Karlova Ves na zámek Leontýn.

S cestami souvisí dochovaná ovocná i neovocná stromořadí. První přesnější záznam o stromořadích dává mapa stabilního katastru. Mapa III. vojenského mapování zachycuje období, kdy se stromořadí vyskytovala v nejvyšší míře. V současnosti se na daném území nachází jen málo dochovaných historických alejí. Nejceněnější je alej směřující od dvora Karlov k zámku Leontýn, tato alej je však obnovena. Neobvyklým prvkem v řešeném území jsou neovocné aleje. Jedna významná alej se nachází jihovýchodně od dvora Karlov a tvoří výrazný prvek ve zdejší krajině. Druhá identifikovaná alej je ojedinělá, jelikož se nachází při lesní cestě „Leontýnka“.

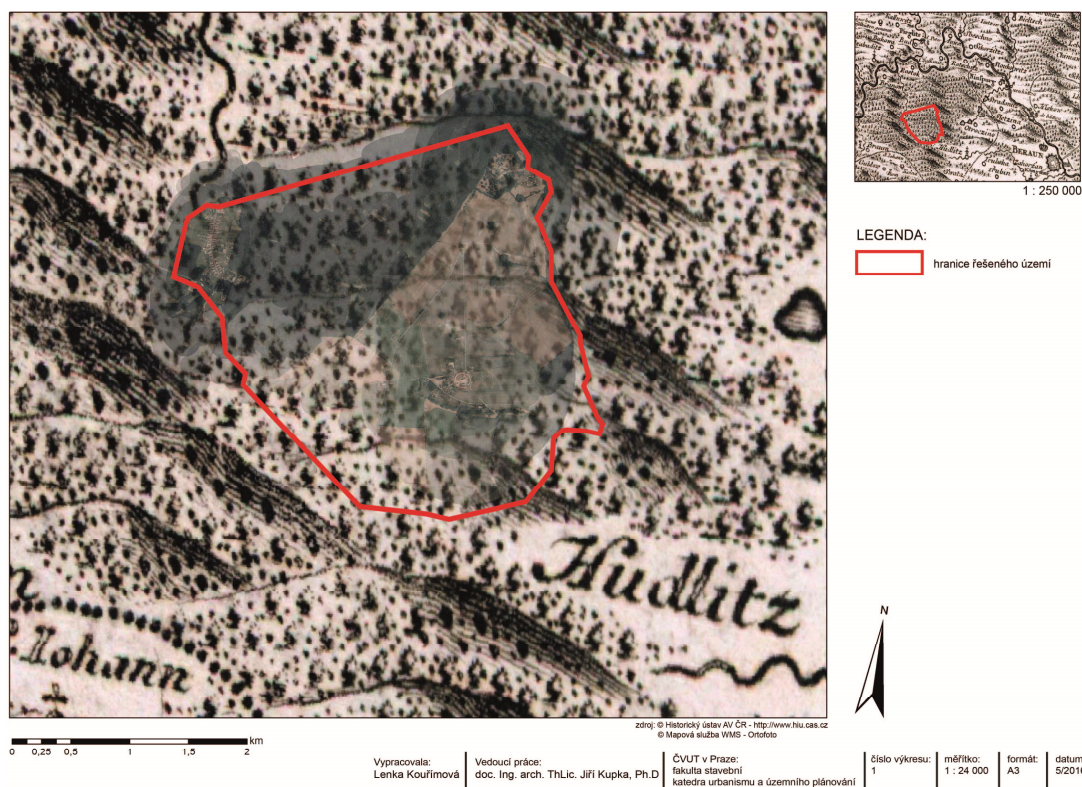
Prostorové členění krajiny mělo své vrcholné období v 19. století v podobě komponované zeleně, která byla umístěna na obhospodařovaných pozemcích a tím dotvářela prostorovou podobu tamní krajiny. Významnou lokalitou, kde můžeme nalézt pozůstatky dochované doprovodné zeleně, je obhospodařované území mezi dvorem a zámkem.

V území obhospodařované krajiny můžeme nalézt několik solitérních stromů, které zdejší krajinu doplňují, a tak jí dodávají větší pestrost. Největší výskyt solitérních stromů můžeme nalézt v severovýchodní části zkoumaného území. Na obhospodařovaných pozemcích se vyskytují ve větší míře i solitérní skupiny dřevin, jejichž prostorové rozměry jsou v celku mohutné, tudíž jsou významným prvkem dotvářejícím zdejší krajinu. Remízy mají kruhový tvar, který je dobře patrný na leteckých snímcích.

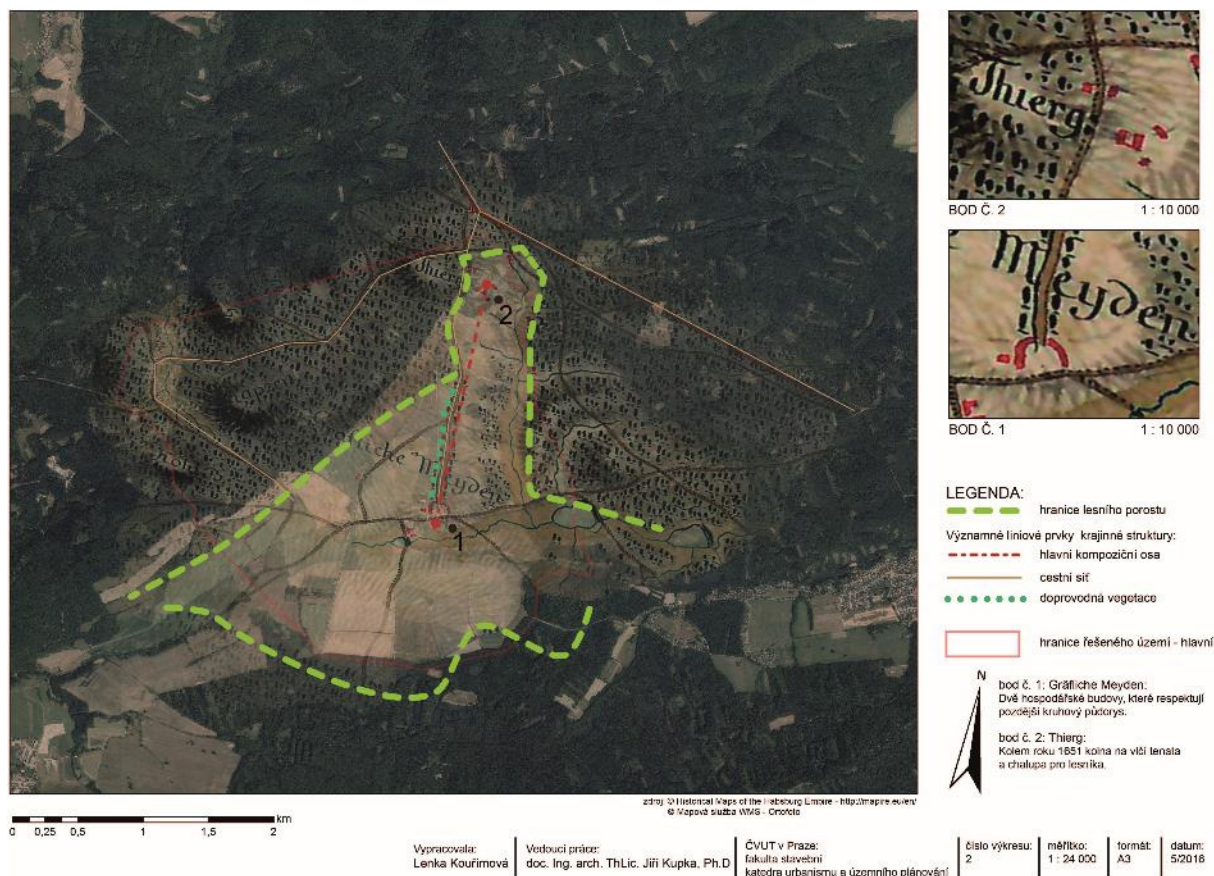
POROVNÁNÍ HRANIC LESNÍCH POROSTŮ (DRUHÉ VOJENSKÉ MAPOVÁNÍ / SOUČASNOST)

Obr. 2: Změny hranic lesních porostů (Kouřimová, 2016)

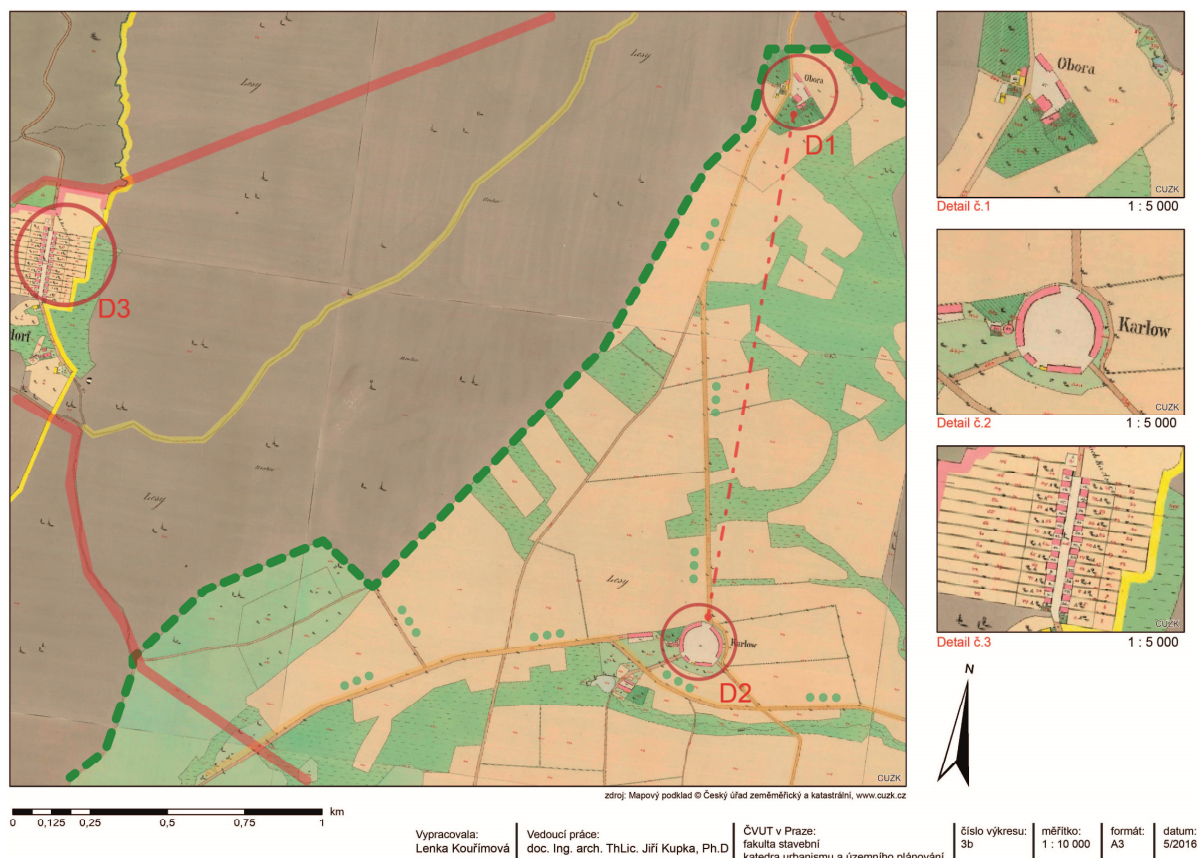

Obr. 3. Vybrané území na výřezu z **Müllerovy mapy z roku 1720**. Z mapy je možné následně vyčíst, že se na počátku 18. Století v blíže řešené oblasti vyskytovaly pouze rozsáhlé křivoklátské lesy. Také je v mapě zaznačený vodní tok procházející v místě dnešní Karlovy Vsi, mohlo by se jednat o potok Klučná (Kouřimová, 2016)

Obr. 4. Vybrané území na výřezu mapy **prvního vojenského mapování**. Z této mapy je dobře patrná hranice lesního porostu, která už nyní má přibližně charakteristický tvar, který se dochoval až do dnešních dob. Dále jsou v mapě znázorněné vodní toky a cestní síť, které ve většině případů neodpovídají současnému stavu. Především je to z důvodu málo přesného mapového podkladu. Jsou zde známky zachovalých cest, ale nalezneme i nedochované cesty. Významnou hodnotou se stává záznam počáteční sídelní struktury v území. V místech, kde se v současnosti nachází Leontýnský zámek, byla původně chalupa pro lesníka a s postupem času zde přibývaly další hospodářská stavení pro čeledíny. Nejhodnotnější záznam je v podobě dvou budov, které již respektovaly kruhový půdorys dvora Karlov. Jedna budova v sobě obsahovala velký chlév s obytnou budovou a druhá stavba byla stodola. Kolem se nachází další menší budovy. Propojením těchto dvou hlavních sídel vzniká hlavní kompoziční osa v území. Je zde také náznak aleje podél cesty, která se nachází poblíž této kompoziční osy. Mapa prvního vojenského mapování je významnou podkladovou mapou pro stanovení dochovaných krajinných hodnot v zkoumaném území, jelikož zde jsou patrné první znaky a prvky utvářející charakter území. (Kouřimová, 2016)

Mapování se uskutečnilo v letech 1764-1768 a 1780-1783 (rektifikace) v měřítku 1 : 28.800. Mapy nevznikaly na geodetických základech, polohopis a terénní reliéf se zakreslovaly hrubým odhadem. Hlavní štáb stanovil pro nové mapování vojensky a orientačně důležitý obsah (komunikace, vodstvo a jiné terénní překážky, místa přechodů, budovy, porosty). Mapování prováděli důstojníci vojenské topografické služby projíždějící krajinu na koni. Současně s kresbou map vznikala vojenský popis území obsahující informace, které v mapě nebyly – šířka a hloubka vodních toků, stav silnic a cest, zásobovací možnosti obcí. Velká pozornost byla věnována komunikacím (rozlišeny podle sjízdnosti), řekám, potokům i umělým strouhám, využití půdy (orná půda, louky, pastviny atd.) i různým typům budov – kostely, mlýny. Díky barevnému rozlišení jednotlivých složek (mapy byly ručně kolorovány) je lze snadno identifikovat. Nadmořské výšky se neurčovaly a pro znázorňování terénu a jeho podrobností se zvolilo stínování a šrafování většinou zkříženými šrafami (kreslířskými), bez geometrických hodnot. Mapa je jedinečná svou podrobností ale i tím, že poskytuje nesmírně cenné informace o vývoji krajiny v druhé polovině 18. století, před nástupem průmyslové revoluce. Mapa také dává díky své podrobnosti mnoho informací o urbanistické struktuře jednotlivých sídel a je důležitým podkladem pro poznání podoby obcí na konci 18. století. (© 1st Military Survey, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna; © Geoinformatics Laboratory, University of J. E. Purkyne; © Ministry of Environment of Czech Republic; Laboratoř geoinformatiky UJEP, <http://www.geolab.cz>)

Dochované urbanistické a krajinné struktury je výhodné zkoumat porovnáním stávajících a archivních map – k tomu je nejvhodnější mapa Stabilního katastru, který byl pro naše území pořízený během druhé čtvrtiny 19. století a patří k nejdůležitějším pramenům poznání historické zástavby. Jeden z otisků originální mapy, který byl opatřený popisem parcelních čísel a kolorovaný, byl určen k archivaci v Centrálním archivu pozemkového katastru ve Vídni. Je znám jako císařský povinný otisk (*Kaiserpflichtexemplar*). Mapování bylo provedeno promyšleným a jednotným způsobem v měřítku 1 : 2880, které umožňuje relativně přesné zachycení jednotlivých objektů. Barevné provedení je stejné jako u originálních map, okrové role, šedé lesy, sytě zelené zahrady a parky, zelené louky, světle zelené pastviny, karmínové zděné budovy, kamenné mosty, jezy a silnice, v tmavém odstínu karmínové významné stavby, žluté dřevěné budovy, mosty a jezy, hnědé cesty, modré vodní toky a plochy a různobarevné lemovky hranic se sousedními obcemi. V bílé barvě jsou ponechány dvory a nádvoří, veřejná prostranství a půda, kterou nebylo možné obdělávat, např. kamení. Pro mapy stabilního katastru se rovněž dochovaly tzv. indikační skici – rukopisné, už v měřítku provedené koncepty map před jejich definitivním vyřezáváním. (©ÚAZK, <http://archivnimapy.cuzk.cz>)

LEGENDA:

Významné znaky prostorových vztahů a identity:

- hlavní kompoziční osa
- hranice lesního porostu
- hlavní cestní síť
- významná lesní cesta
- stromořadí

Krajinná dominanty:

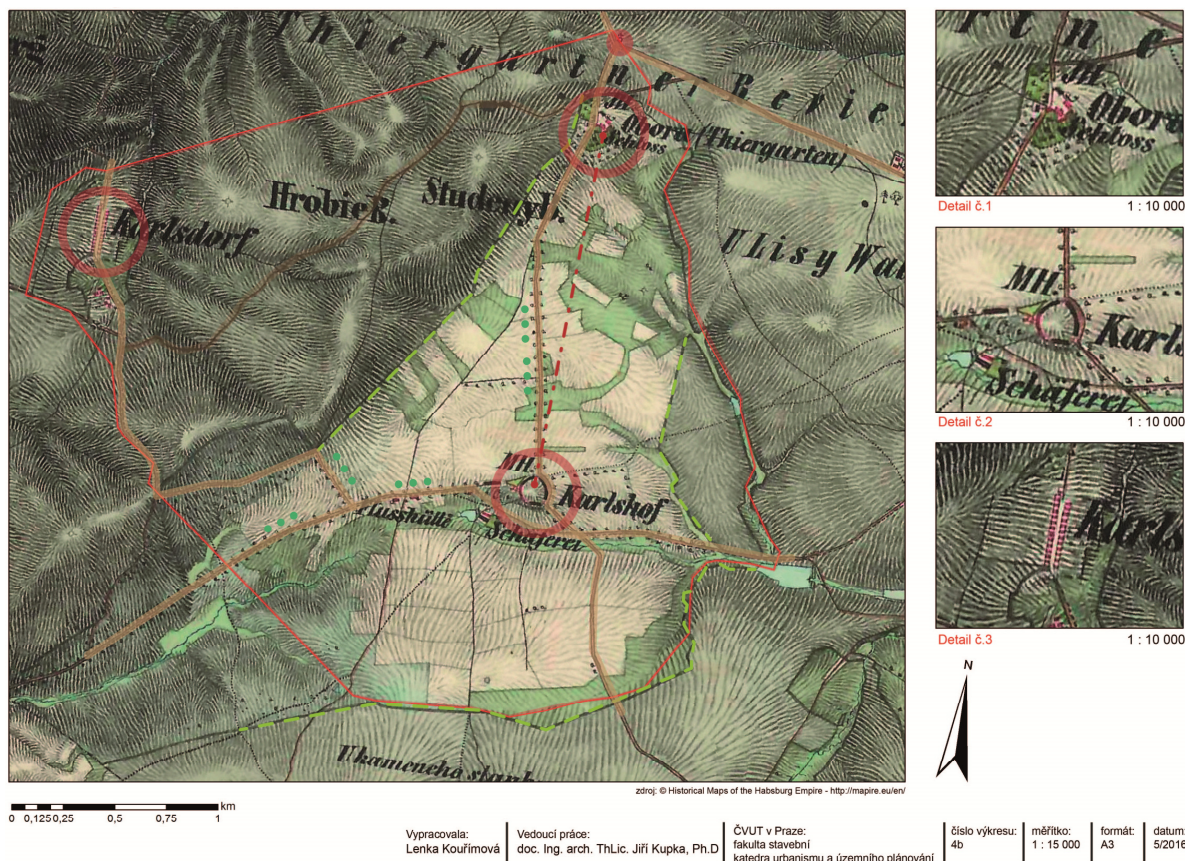

hlavní

hranice řešeného území
- hlavní

Obr. 5. Vybrané území na výřezu mapy **stabilního katastru**. Na zkoumané oblasti je opět dobře patrná hranice smíšeného lesního porostu, který tvoří uzavřenou hranici v území. V centru kompozice se rýsuje hlavní vztah prostorové identity Karlova dvora (Karlov) a zámku Leontýn (Obora). To celé je podpořeno cestní sítí s alejí, která tyto dvě krajinné dominanty propojuje. Mezi těmito dominantami se nacházejí pole a také zamokřené louky. Karlov má devět zděných budov a tři nezděné budovy, kolem se nacházejí louky s ovocnými stromy. Podobně je tomu také u Obory, která má pět zděných budov a pět nezděných budov. Krom toho se zde nacházejí zelinářské zahrady s ovocnými stromy a okrasné zahrady. Směrem na sever od Obory se nachází další významný bod zkoumaného území. Jedná se o kamennou kapli, která je umístěná na rozcestí cest. Na mapě je již možné pozorovat Karlovu Ves (Karlsdorf), která je obklopena smíšeným lesem. Karlsdorf má sedmadvacet zděných budov a dvě nezděné budovy. Tyto budovy jsou seřazeny po obou stranách komunikace, která má pouze místní význam. Za obydlem se nacházejí ovocné stromy, pole a poté následuje les. (Kouřimová, 2016)

LEGENDA:

Významné znaky prostorových vztahů a identity:

- hlavní kompoziční osa
- trasa cestní sítě
- trasa lesní sítě
- hranice lesního porostu
- alej ovocná

Krajinná dominanty:

- hlavní
- vedlejší
- hranice řešeného území - hlavní

Obr. 6: Vybrané území na výřezu mapy **druhé vojenského mapování**. Jako v předchozích případech je zde dobře patrná hranice lesa, cestní síť, vodní toky, vodní plochy a krajinné dominanty. Také jsou zde opět zaznačeny plochy polí a luk. V tomto mapovém podkladě je značená hustá lesní cestní síť, která je v tomto ohledu přesnější oproti mapě stabilního katastru. Podél důležitých silnic místního významu jsou vysázené aleje. (Kouřimová, 2016)

Druhé vojenské mapování proběhlo na území celé tehdejší monarchie v období 1807-1869. Rozhodnutí císaře Františka II. o provedení nového mapování bylo ovlivněno především vojenskými důvody, vyvolanými napoleonskými válkami, kdy se projevovaly nedostatky mapových podkladů prvního vojenského mapování vyhotovených se značnými nepřesnostmi, hrubou zeměpisnou orientací a s výraznými deformacemi. Měřítko zůstalo stejné jako u prvního vojenského mapování, tedy 1:28.800. Na rozdíl od josefského mapování však mapování Františkovu předcházelo budování souvislé trigonometrické sítě, která sloužila nejen vojenskému mapování, ale také mapování katastrálnímu započatému v roce 1816, které bylo později použito jako podklad pro mapování vojenské. Výšky významných objektů byly určovány trigonometricky, pro znázornění reliéfu se používaly sklonové šrafy. Na pravém okraji barevně vyhotovených sekcí byl připojen seznam obcí a osad, počet domů a stájí i údaje o tom, kolik tam lze umístit mužů a koní. Mapy druhého vojenského mapování jsou zajímavým a užitečným zdrojem údajů pro poznání vývoje krajiny. Obsah mapy je v podstatě totožný s prvním vojenským mapováním, zobrazuje však situaci v době nastupující průmyslové revoluce.

(© 2nd Military Survey, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna; © Geoinformatics Laboratory, UJEP; © Ministry of Environment of Czech Republic; Laboratoř geoinformatiky UJEP, <http://www.geolab.cz>)

Detail 6.1 1 : 5 000

Detail 6.2 1 : 5 000

Detail 6.3 1 : 5 000

Vypracovala:
Lenka Kouřimová

Vedoucí práce:
doc. Ing. arch. ThLic. Jiří Kupka, Ph.D.

ČVUT v Praze:
fakulta stavební
katedra urbanismu a územního plánování

číslo výkresu:
5b

měřítko:
1 : 15 000

formát:
A3

datum:
5/2016

LEGENDA:

Významné znaky prostorových vztahů a identity:

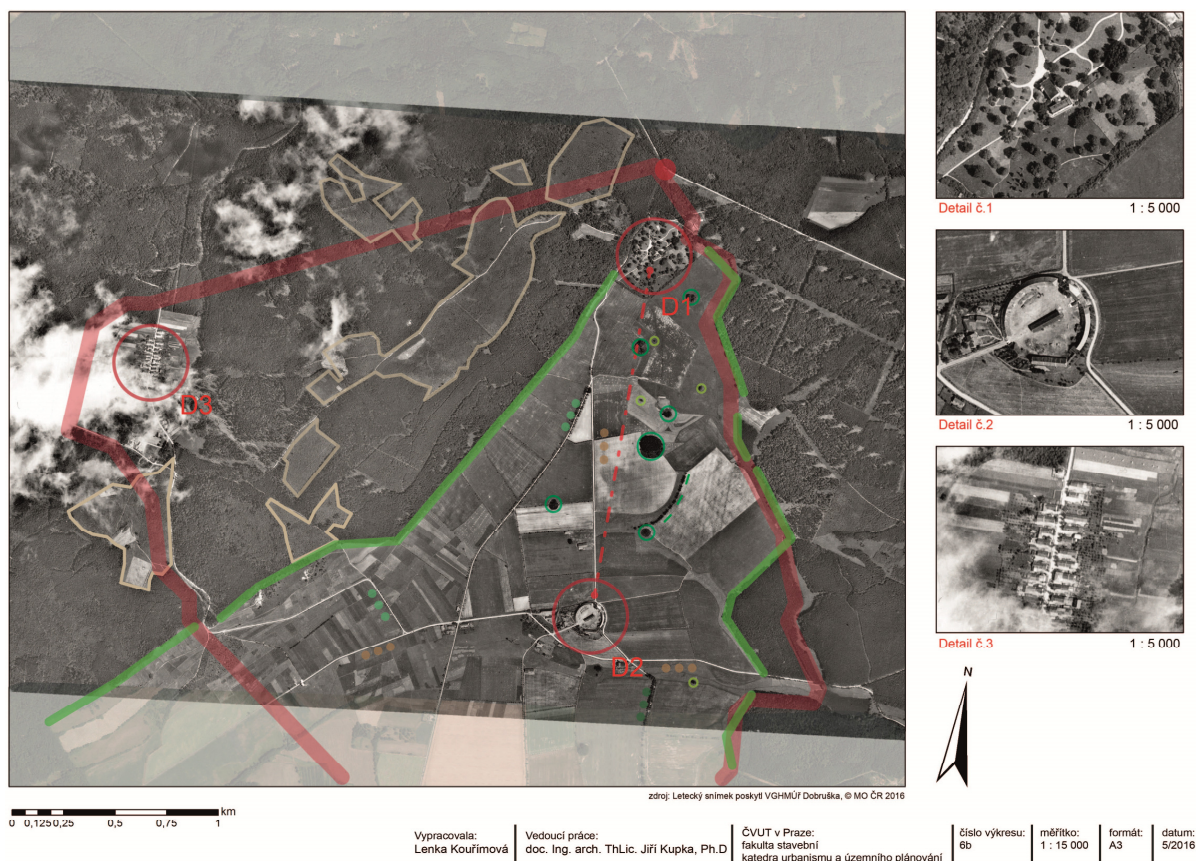
- hlavní kompoziční osa
- trasa cestní sítě
- trasa lesní sítě
- hranice lesního porostu
- alej ovocná
- alej neovocná

Krajinná dominanty:

- hlavní
- vedlejší
- hranice řešeného území - hlavní

Obř. 7: Vybrané území na výřezu mapy **třetího vojenského mapování**. Oproti druhému vojenskému mapování je vylepšeno znázornění výškopisu. Volná krajina se na rozdíl od staršího stavu významněji nemění, je zde však dobře patrné větší množství stromů lemujících okolní cestní síť, ale vyskytují se i v řadách vysázené ve volné krajině. Může se jednat o vzniklé ovocné sady nebo o prvky rozčleňující území na menší celky. Přirozený zájem vojenského mapování se obrací ke komunikacím, které zachycuje ve velmi jemné rozlišovací škále. Krajinu ukazuje jako bohatě protkanou cestami různého významu. Mapové dílo dává detailně nahlédnout do druhů půdního pokryvu, porostů a struktury zastavěného prostředí. Rozlišují se stále stavby spalné a nespalně. Mapování vzhledem k měřítku i účelu neukazuje hranice parcel. Prostorová struktura a hranice lesa zůstává zachovalá. Místní dominanty jsou opět zastoupené Karlovou Vsí (Karlsdorf), zámek Obora (Obora Schlofs) a dvorem Karlov (Karlschhof). (Kouřimová, 2016)

Podkladem tohoto mapování rakouské monarchie se opět staly katastrální mapy. Původní toposekce byly vyhotoveny v rámci rakouské monarchie v letech 1869 až 1885. Jejich vydavatelem byl Militärgeographisches Institut ve Vídni. V Ústředním archivu zeměměřictví a katastru jsou některé listy zastoupeny v podobě fotokopíí nebo fotolitografií, které sice nejsou tak přehledné jako originální mapy, ale přesto plasticky popisují řešenou krajinu. Oproti Františkovu mapování je vylepšeno znázornění výškopisu, nejen šrafami, ale také vrstevnicemi a kótami (kombinace Lehmannových šraf a vrstevnic po 20 m). Mapa III. vojenského mapování je již velmi podrobná a popisná a dává plastickou představu o podobě posuzovaného území na konci 19. století. Toposekce byly převzaty nově vzniklými institucemi nástupnických států, u nás Vojenským zeměpisným ústavem v Praze, který je upravené a aktualizované vydával až do padesátých let jako jediná mapová díla středních měřítek. Reambilovaná mapa ukazuje stav území v období první československé republiky. (©Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, <http://archivnimapy.cuzk.cz>)

Letecký snímek z roku 1938

LEGENDA:

Významné znaky prostorových vztahů a identity:

- hlavní kompoziční osa
- hranice lesního porostu
- - - stromořadí neovocné
- alej kvalitní
- alej nekvalitní
- soliterní skupina dřevin
- soliterní dřevina
- rozsáhlé mýtiny

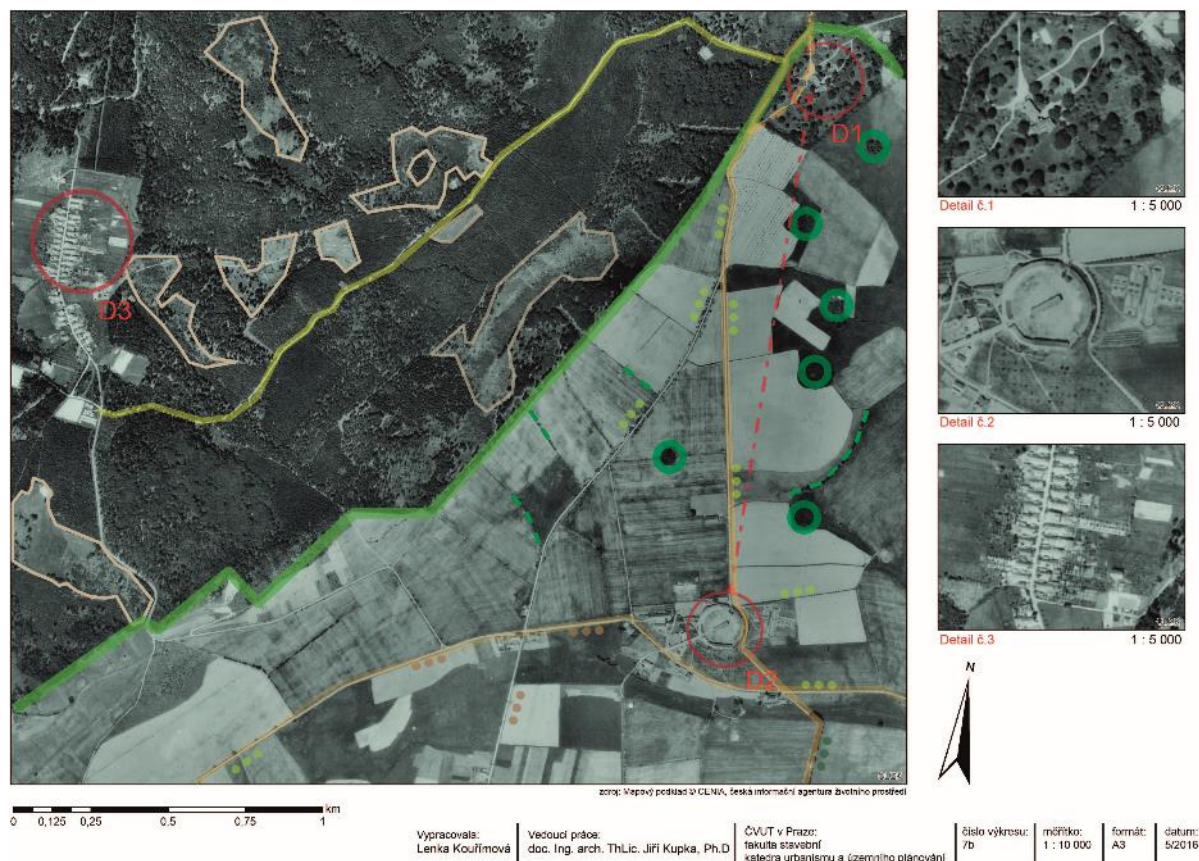
Krajinná dominanty:

- hlavní
- vedlejší
- hranice řešeného území - hlavní

Popis detailů:

- D1: Zámek Leontýn
- D2: Kruhový dvůr Karlov
- D3: Karlova Ves

Obr. 8: Vybrané území na ortofotomapě z roku 1938. Stále je dobře patrná hranice mezi lesním porostem a obhospodařovaným územím. Lesní komplex je zde členěn na menší celky, které jsou tvořené pomocí mýtin a pasek. Je pak hned patrné, že člověk se v této krajině výrazněji podepsal na jejím celkovém charakteru. Kolem cestních sítí už významně zanikla alej a v polích nalezneme několik remízků a soliterních stromů. Karlův dvůr má nově ve středu kruhového půdorysu přístavbu dalšího hospodářského objektu. V okolí dvora se nachází sad a další hospodářské i občanské objekty. V areálu a kolem hranice zámeckého pozemku Leontýn se stále více objevují dřeviny, které brání hlavní průhledové ose dvůr Karlov a zámek Leontýn. Sídlní dominantu Karlova Ves si stále zachovává urbanistickou strukturu navrženou v první polovině 19. století. (Kouřimová, 2016)

Letecký snímek z roku 1953

LEGENDA:

Významné znaky prostorových vztahů a identity:

- - - hlavní kompoziční osa
- hranice lesního porostu
- hlavní cestní síť
- - - původní trasa cestní sítě
- významná lesní cesta
- - - doprovodná zeleň
- ● ● alej ovocná
- ● ● alej neovocná
- ● ● zaniklá alej
- soliterní skupina dřevin
- rozsáhlé mýtiny

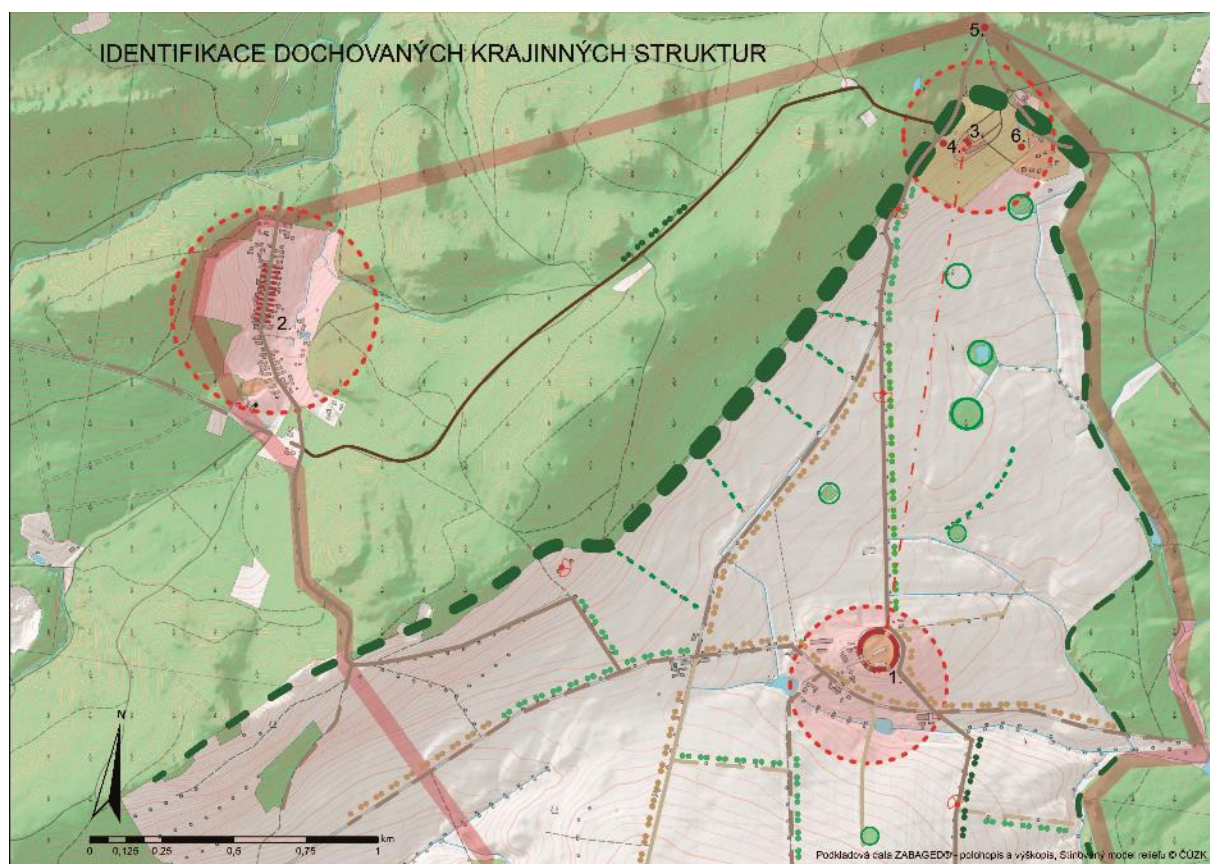
Krajinná dominanty:

- hlavní

Popis detailů:

- D1: Zámek Leontýn
- D2: Kruhový dvůr Karlov
- D3: Karlova Ves

Obr. 9: Vybrané území na ortofotomapě z roku 1953. Letecké snímky z roku 1953 je v tomto ohledu vynikající podklad ke studiu proměn v krajině. Na snímku jsou dobře patrné dominanty zkoumané krajiny v podobě Leontýnského zámku, Karlova a Karlovy Vsi. Výrazných změn prodělalo blízké okolí dvora Karlov, kde se nyní nachází, východně od dvora, nově zbudované hospodářské objekty. Vegetace v jeho okolí taktéž prodělala významných změn, byly zrušeny sady a je zde celkový úbytek vegetace. Naopak tomu je v areálu Leontýnského zámku, kde se nacházejí vzrostlé dřeviny a kolem hranice je vzrostlá „hradba“ zeleně. Karlova Ves se rozrostla o nové objekty, avšak zachovává si původní urbanistickou strukturu. Dále si lze všimnout výrazné hranice lesního porostu a zemědělsky využívaných ploch. Pole jsou na snímku členěna na mnohem menší celky, než je tomu v současnosti. Jsou zde dobře patrné zachovalé aleje kolem cestních sítí. Podstatné na tom je, že nám snímek říká, v jakém stavu se v roce 1953 nacházela krajina. Dále jsou zde patrné remízky a linie stromů, které nám vizuálně člení zemědělsky využívané pozemky. Nejvýrazněji se opět proměnily lesní pozemky, které čítají mnoho nových mýtin a pasek a původní jsou nově osázené dřevinami. Zachované jsou skupiny stromů a remízky, které se nacházejí na hospodářských pozemcích. (Kouřimová, 2016)

Identifikace dochovaných krajinných struktur

LEGENDA:

Liniové části dochovaných struktur:

poloha cestních sítí v letech 1764 - 1767:

- poloha přesná
- - - poloha přibližná
- lesní cesta

poloha cestních sítí od 19. století:

- poloha přesná
- - - poloha přibližná

poloha stromořadí:

- alej ovocná
- alej neovocná
- alej okrasná
- zaniklá alej
- doprovodná zeleň
- solitérní skupina dřevin

Znaky prostorových vztahů a identity:

Kompoziční osa s pohledovou vazbou:

- - - hlavní

Krajinná dominanty:

- pozitivní dominanty
- 1. dvůr Karlov
- 2. Karlova Ves
- 3. zámek Leontín

- 4. kaple svatého Václava
- 5. kaple „Leontýnka“
- 6. Boží muka

- významný výhledový bod

Vymezené hranice:

Dle stálosti a intenzity vnímání:

- hranice lesního porostu
- hranice řešeného území

zpracoval: Vedoucí práce: ČVUT v Praze: číslo výkresu: měřítko: formát: datum:
 a Kouřimová doc. Ing. arch. ThLic. Jiří Kupka, Ph.D. fakulta stavební katedra urbanismu a územního plánování 9 1:10 000 A3 5/2016

Obr 10: Mapa dochovaných historických krajinných struktur (Kouřimová, 2016)

LITERATURA

- BEDNAŘÍK, T. (1997): *Historické památky Rakovníka*. Rakovník: Raport. ISBN 80-902190-2-0.
- CULEK, M. [ed.] (1996): *Biogeografické členění České republiky*. Praha: Enigma. ISBN 80-85368-80-3.
- DEMEK, J. — MACKOVČIN, P.[eds.] et al. (2006): *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Praha; Brno: AOPK ČR. ISBN 80-86064-99-9.
- KOUŘÍMOVÁ, L. (2016): *Historické krajinné struktury v okolí Karlovy Vsi*. Bakalářská práce. Praha: ČVUT.
- KOS, J. (1979): *Karlova Ves: Kapitoly z její minulosti*. Beroun: Středočeské tiskárny.
- LOŽEK, V. — KUBÍKOVÁ, J. — ŠPRYŇAR, P. et al. (2005): *Střední Čechy: chráněná území ČR*. Praha: AOPK ČR. ISBN 80-86064-87-5.
- NĚMEC, J. — POJER, F. [eds.] et al. (2007). *Krajina v České republice*. Praha: Consult, 2007. ISBN 978-80-903482-3-3.
- PALIVEC, V. (1981): *Hájemství zelené: výpravy do krajin tiché radosti a krásy*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví.
- POCHE, E. et al. (1978): *Umělecké památky Čech*. sv. 2. Praha: Academia.
- ŠKABRADA, J. (1999): *Lidové stavby: architektura českého venkova*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-082-5.